भवन्तीत्युपपन्नम् । अथ कुदिनान्याह । भूदिनानि शरवेद-भूपगोसप्तसप्ततिथयोऽयुताहताः १५७७९१६४५०००० । मभ्रमास्तु भगणैर्विवर्जिता यस्य तस्य कुदिनानि तानि वा" ॥ एषामुपपत्तिः प्रागेवोक्ता । एकस्मिन्रविवर्षे यावन्तो भभ्रमाः स्युस्तावन्त एवैकोना रविसावनदिवसा भवन्ति । यतो रविः प्राग गत्या एकं पर्ययं गतः । अतो भगणसंख्ययोना भभ्रमाः कहा भवन्ति । एवमन्येषामपि ग्रहाणां कुदिनानि स्युरित्युपपन्नम्" प्रमि० इदानीं कलिगतादप्यहर्गणादिकमाह । "कलिगतादथ वा दिनसंचये दिनपतिर्भृगुजप्रभृतिस्तदा । कलिमुखध्रुवकेण समन्वितो भवति तद्द्युगणेद्भवखेचरः" सि०शि० "अत्र कलिगताहर्गणेऽयं विशेषः । शुक्राद्यो वारो गणनीयः । यतः कल्पगताहर्गणात् कलिमुखे शुक्रवारी भवति । तत्र च ये ग्रहास्ते ध्रुवसंज्ञाः कल्पिताः । तद्द्युगणभवः खेचरश्च कलिमुखध्रुवकेण समन्वितः कार्य इत्यत्र वासनापि सुगमा । इदानीं कलिमुखग्रहानाह" प्रमि० । "खाद्रिरामाग्नयः ३२७० कग्निरामाङ्कका ९३३१ वेदवेदाङ्कचन्द्रा १९४४ विलिप्ताः क्रमात् । षड्रसाङ्गाब्धयो ७६६६ ऽङ्गाभ्रवेदाब्धयो ४४०६ वेदषट्काभ्रभूपाभ्रभूसंमिताः १०१६०६४ । वेदचन्द्रद्विवेदाब्धिनागाः ८४४४२१४ करद्व्यब्धिवेदाब्धिशैलं ७४४´२२ भवेयुः कुजात् । द्वापरान्तध्रुवाश्चक्रशुद्धास्तथा सूर्यतुङ्गेन्दुतुङ्गेन्दुपातोद्भवाः" सि०शि० । "कुजादीनां सर्वेषां ध्रुवाश्चक्रशुद्धाः पठिता लाघवार्थम् स्पष्टार्थमिदम्" प्रमि०

कल्यादौ ग्रहाः ।

मं.	बु.	गु.	शु.	श.	रतुं.	चंतुं.	चंपा
११	११	११	११	११	२	४	५
१९	२७	२९	२८	२८	१७	५	३
३	२४	२७	४२	४६	४५	२९	१२
५०	२९	३६	१४	३४	३६	४६	५८

अत्र बालावबोधार्थं रूपमहर्गणं कृत्वा ग्रहाणां सावन दिनगतयः साधिताः ।

र	चं	मं	बु	गु	शु	श	उ	पा
०	१३	०	४	०	१	०	०	०
५९	१०	३१	५	४	३६	३	६	३
८	३४	२६	३२	५९	७	०	४०	१०
१०	५३	२८	१८	९	४४	२२	५३	४८
२१	०	७	२८	९	३५	५१	५६	२०

दिनगणः खषड्यंशोनो भाग इति प्रत्यहमेकोनषष्टिः कला गृहीताः । शेषावयवेन सत्रिभागैः सप्तभिर्दिनैरेका कला भवति" प्रमि० ।

खगोले सप्त वायुस्कन्धा" सि०शि० उक्ताः यथा "भूवायुरावह इह प्रवहस्तदूर्द्ध्वः स्यादुद्वहस्तदनु सवहसंज्ञकश्च । अन्यस्ततोऽपि सुवहः परिपूर्वकोऽस्माद्बाह्यः परावह इमे पवनाः प्रसिद्धाः । भूमेर्बहिर्द्वादश योजनानि भूवायुरत्राम्बुदविद्युदाद्यम् । तदूर्द्ध्वगो यः प्रवहः, स नित्यं प्रत्यग्गतिस्तस्य तु मध्यसंस्था । नक्षत्रकक्षा खचरैः समेतो यस्मादतस्तेन समाहतोऽयम् । भपञ्जरः खेचरचक्रयुक्तो भ्रमत्यजस्रं प्रवहानिलेन" । श्रीपतिः "स्यादावहः प्रवह उद्वहसंवहौ च स्वादिर्वहः परिवहश्च परावहश्च । स्कन्धाः क्रमेण मरुतामिह सप्तसंख्या विश्वम्भरापवनमावहमाहुरेके" ।

मतभेदेन भूगोलभगोलयोश्चलाचलत्वविप्रतिपत्तौ भगोलस्यैव भ्रमणं सि० शि० भु०को० निरूपितं यथा "यान्तो भचक्रे लघुपूर्वगत्या खेटास्तु तस्याधरशीघ्रगत्या । कुलालचक्रभ्रमिवामगत्या यान्तो न कीटा इव भान्ति यान्तः" सि०शि० । आर्य्यभट्टमते तु भूमेरेव चलनं व्यवस्थापितं यथा

"अनुलोमगतिर्नौस्थः पश्यत्यचलं विलोमगं यद्वत् । अचलानि भानि तद्वत् समपश्चिमगानि लङ्कायाम्" । अनेन भूमेरेव गतिवशाद्भचक्रस्य भ्रमणभ्रम इत्युक्तम् तेन च भचक्रस्थानां ग्रहाणामुदयास्तमयनिमित्तं भ्रमणमङ्गीकृतम् यथा "उदयास्तमननिमित्तं प्रवहेन वायुना क्षिप्तः । लङ्कायां समपश्चिमगोभपञ्चस्थोग्रहोभ्रमति" अत उदयस्तमयनिमित्तत्वेन ग्रहगतिस्वीकारेण कालभेदे शुक्रादीनामिव रवेरुदयास्तमयाभावात् न गतिमत्त्वं प्रत्यहमुदयास्तमयौ तु तस्य भूगत्यैव सम्भवतः भूमिवृत्तार्द्धेनाच्छादनाद्दृश्यत्वाभावेनास्तत्वमिति भेदः । अत्रेदं बोध्यम् ग्रहगतिस्वीकारेणैव सर्वोपपत्तौ भूगतिस्वीकारोऽनर्थक इत्यभिप्रेत्य श्रीपतिना आर्य्यभट्टमतमुपन्यस्य तत्र दूषणमुक्त्वा भगोलस्यैव भ्रमणमुपपादितं यथा "नौस्थो विलोमगमनादचलं यथावन्ना मन्यते चलति नैवमिलाभ्रमेण । लङ्कासमापरगतिप्रचलद्भचक्रमाभाति सुस्थिरमपीति वदन्ति केचित् । यद्येवमम्बरचरा विहगाः स्वनीडमासादयन्ति न खलु भ्रमणे धरित्र्याः । किञ्चाम्बुदा अपि न भूरिप्रयोमुचः स्युर्देशस्य पूर्वगमनेन चिराय हन्त ।